

VALUTAÁRFOLYAM ÉS ADÓSSÁGKEZELÉS – RIECKE WERNERHEZ KÖTŐDŐ SZAKMAI EMLÉKEK

Oblath Gábor¹

Riecke Wernerrel – és szerzőtársával, *Ábel Istvánnal* – történt első szakmai találkozásom megelőzte személyes találkozásunkat. Wernerre visszaemlékezve, először erről a „szellemi találkozásról” számolok be, majd arról, hogy mennyiben különböztek elképzeléseink a külső adósság kezelhetőségéről, de végül hol futottak össze elgondolásaink. Bár Wernerhez sok további emlékem is kötődik – hiszen hosszú évekig voltunk együtt az MNB Monetáris Tanácsában – bennem ez a két emlék él a legélénkebben.

KÜLKERESKEDELMI ÁRSZORZÓ VERSUS VALUTAÁRFOLYAM

A Közgazdasági Szemle XXVII. évfolyama 2. számában „Árfolyam, nyereségérdekeltség és külkereskedelmi hatékonyság” címmel egy alapvető írás látott napvilágot 1980-ban, amelyet két korombeli, ifjú közgazdász, *Ábel István* és *Riecke Werner* jegyzett. A szerzőket még nem ismertem személyesen, de a cím láttán nagyfokú kíváncsiság fogott el, hiszen ez pontosan az a téma volt, amivel a KOPINT-nál akkoriban foglalkoztam. Jó érzés volt az írás első lábjegyzetét olvasni, abban ugyanis ez állt: „A kézirat elkészülte után jelent meg *Lakos István* és *Oblath Gábor* cikke (...), mely sok ponton találkozik e cikk gondolatmenetével.”

Lakos Istvánnal írt cikkünk néhány hónappal korábban, „*A valutaárfolyam és a külkereskedelmi árszorzó*” címmel a *Külgazdaság* 1979. 6. számában jelent meg, és csakugyan: *Ábel István* és *Werner* írásához sok tekintetben hasonló gondolatokat tartalmazott. Ahogyan ők, mi is az 1960-as évek közepétől időről időre megújuló „átlagárfolyam-határárfolyam” vitához kapcsolódva igyekeztünk kifejteni mondandónkat. Ahogyan ők, mi is amellettt érveltünk, hogy az úgynevezett „átlagárfolyam” – az exportörök átlagos devizakitermelési költségéhez igazított átváltási kulcs és a hozzákapcsolódó támogatási-elvonási rendszer – közgazdasági szempontból észszerűtlen, és hatékonysági veszteségeket okoz. Végül pedig, ahogyan ők, mi is arra törekedtünk, hogy a korábban használtaktól eltérő fogalmakkal, a közgazdasági összefüggések megvilágítására alkalmasabb nyelven fejezzük ki magunkat.

1 *Oblath Gábor*, KRTK, Közgazdaságtudományi Intézet. E-mail: oblath.gabor@krtk.hu.

A cikket akkoriban elolvasva, nem csekély irigységgel kellett megállapítanom: szemléletét és a fogalomhasználatot tekintve az Ábel–Riecke szerzőpáros megközelítése egyértelműen jobb volt a miénknél. Miközben magunk alapvetően verbálisan érveltünk az István és Werner által is képviselt elgondolások mellett, ők grafikusán, intuitív módon sokkal könnyebben felfogható módon fejezték ki azt, amit mi hosszú bekezdéseken keresztül verbálisan igyekeztünk az olvasó számára érthetővé tenni.

42 év elteltével újraolvastam a cikket, és mai szemmel is hibátlan írásnak tartom. Nem csupán az akkori gazdaságirányítás számára volt releváns (pontosabban: lehetett volna, ha odafigyeltek volna rá), hanem minden olyan fejlődő ország számára is, amely *de facto* többes árfolyamrendszert működtetett (márpedig akkoriban ez volt az elterjedt gyakorlat). Két alapvető, a szerzők ábrái alapján könnyen belátható hatékonysági veszteséget emelek ki:

- Az „egyensúlyinál” (az akkori szóhasználat szerint: a határárfolyamnál) lényegesen alacsonyabban rögzített, az átlagos devizakitermelési költséghez igazított külkereskedelmi árszorzó (és a hozzá kapcsolódó sávós szubvenciók rendszer) nem teszi jövedelmezővé az árszorzónál egy kicsit kevésbé hatékony export megvalósulását, ellenben lehetővé teszi (sőt, kifejezetten támogatja) az annál lényegesen rosszabb hatékonyságú kivitelét.
- Az importárfolyamnál magasabb *de facto* exportárfolyam olyan exportot is jövedelmezővé tehet, amely minimális vagy akár negatív hazai hozzáadott értéket tartalmaz. Szélső esetben akár azzal a paradox következménnyel is járhat, hogy egyes exporttevékenységek bővülése rontja a külkereskedelmi egyenleget.

Úgy látom tehát, hogy István és Werner 1980-ban megjelent írása nem csupán alkalmas fogalmi keretbe helyezte a hazai, meglehetősen provinciális – a közgazdaságtan fogalmaival addig nehezen értelmezhető – átlagárfolyam-határárfolyam vitát, hanem fontos nemzetközi üzeneteket is megfogalmazott. Ezeket *Paul Marer* szélesebb közönség számára is igyekezett elérhetővé tenni. Felismerve az írás jelentőségét, az amerikai kongresszus részére Kelet-Európáról rendszeren készített „Zöld könyv” 1981. évi számában, értő elemzés keretében ismertette a cikk legfontosabb eredményeit.

KÜLFÖLDI ADÓSSÁGTEHER ÉS ADÓSSÁGKEZELÉS

A Wernerhez kötődő másik fontos szakmai emlékem két évtizeddel későbbi, és egy 1992-ben Londonban tartott, a Centre for Economic Policy Research (CEPR) által rendezett szakmai konferencia témáit és hangulatát át idézi fel, ahol mindketten Magyarország külső adósságáról adtunk elő. Akkoriban komoly kérdés volt, hogy az örökölt, kelet-európai összehasonlításban példátlan mértékű hazai GDP-arányos adósságteher szolgálata nem jelent-e olyan mértékű erőforrás-kiszívást a gazdaságból, amely megakadályozza a gazdaság növekedési pályára állítását. E terhet sokan elviselhetetlennek tartották, és többen – belföldön és külföldön egyaránt – úgy látták, hogy „adósságkönnyítés” (átütemezés, adósságleírás stb.) kezdeményezése nélkül Magyarországnak nincs reménye arra, hogy gazdasága kilábaljon az 1990–91. évi súlyos gazdasági recesszióból.

A konferencia előadásai és hozzászólásai alapján született írások megjelentek a Székely P. István és David M. Newbery szerkesztette, 1993-as *Hungary: An economy in transition* című kötetben (Cambridge University Press, CEPR), így nem csupán emlékeimre kell hagyatkoznom; azokat egybevettem publikált szövegekkel is.

Nos, az emlékeim és a most újraolvasott cikkeink alapján egyértelmű, hogy Wernerétől nagyon távol álltak a külső adósság kezeléséhez kapcsolódó, akkori elképzeléseink. Werner ugyanis a fizetési mérleg monetáris megközelítésére építve és azt a hazai gazdaságra alkalmazva azt az elképzelést fejtette ki, hogy elegendő a belföldi hitelállomány növekedését a belföldi pénzkereslet bővülésének mértéke alatt tartani. Akkori véleménye szerint ez gondoskodhat arról, hogy az adósságszolgálat teljesítéséhez szükséges deviza rendelkezésre álljon, hiszen a gazdaság szereplői részben külföldről (például exporttöbblet formájában) kénytelenek fedezni a pénz iránti keresletüket – és ez mintegy „kikényszeríti” az adósságszolgálat egy részének devizafedezetét.

Werner akkori gondolatmenetével nem értettem egyet. Úgy láttam, hogy a külső adósságszolgálat teljesítéséhez egyidejűleg kétféle transzfert kell megvalósítani: egyrészt a magánszektortól az állam javára kell erőforrásokat átcsoportosítani, másrészt a gazdaság egészének a külföld javára kell reáltranszfert teljesítenie, vagyis exporttöbbletet elérnie. Ez a kettős transzfer akkoriban – csökkenő termés mellett – roppant nehéz feladatnak látszott, így logikusnak tűnt az a következtetés, amelyet Richard Portes – előadásaink egyik bírálója – fogalmazott meg: nem érdemes küszködni, Magyarországnak adósságkönnyítést kell kezdeményeznie.

Nos, ez volt az a pont, ahol Wernerével pontosan találkoztak a gondolataink. Bár több részletben különbözött a véleményünk, mindketten biztosak voltunk abban, hogy Magyarországnak súlyosan ártana bármiféle olyan gesztus, amely arra utal, hogy az ország nem kívánja teljesíteni a külső adósságszolgálatát. Werner inkább a monetáris összefüggésekben bízott, magam az élénkülő FDI-beáramlás kínálta

pótlólagos finanszírozási forrásokban reméltem a kiutat, de mindketten úgy láttuk, hogy az adósságszolgálat megtagadása csak károkat okozhat az országnak anélkül, hogy abból érdemi előny származna. Emlékeim szerint nem sikerült külföldi „jóakaróinkat” meggyőznünk, de nem ez a lényeg.

A lényeg az, hogy az *Antall*-kormány a sokféle külföldi és különösen belföldi nyomásnak ellenállt, és nem kezdeményezett adósság-átütemezést, amelyet minden nemzetközi tapasztalat szerint súlyos recesszió követett. E veszély elhárításához, Wernerrel közösen, szakmai érvekkel igyekeztünk hozzájárulni.

Riecke Werner korai halála a hazai közgazdasági szakma fájó vesztesége. Bölcsesége, éles meglátásai, pontos elemzései és szelíd iróniája azonban mindazoknak az emlékében megmaradnak, akik ismerték és szerették Wernert.